

LENNART ULLER:

Sverige – barriär eller plattform

Trots att "experterna" nyss huggit grundligt i sten fortsätter de att ogenerat tillkännage vad som bör anses troligt. Men vilken insiktsfull bedömare vågar utesluta en ny Stalin eller Hitler i ett framtida Ryssland i gränslös misär?

Ett sådant totalitärt Ryssland kommer att vara fullt kapabelt att genomföra kortare anfallskrig mot sina grannar. "Hangarfartyget Götaland" kan därvid bli ett attraktivt mål för att strategiskt dominera Mellaneuropa.

Någon "European Storm" för att kasta ut ett kärnvapenbeväpnat Ryssland från ockuperat område kommer knappast att ske.

Överste Lennart Uller var tidigare chef för Artilleri- och Ingenjörshögskolan och är sedan förste april chef för Norrlands artilleriregemente.

Sverige – landet under de strategiska kärnvapnens robotbanor – blev under det kalla krigets globala hotbild till en barriär mellan Öst och Väst. I denna artikel ifrågasätts barriärrollen främst därför att Rysslands och OSS' svaghet under överblickbar framtid knappast kan innebära att USA skulle uppleva något reellt hot därifrån.

Det finns goda motiv för att tona ned risken för krig överhuvudtaget under lång tid framöver. Kraftlöshet och förvirring kännetecknar f d röda armén, flottan och flyget.

Ryssland och OSS har emellertid tillräcklig styrka för att inom 10-15 år ha militära möjligheter att utöva ett nytt inflytande i Välfärds-Europa. Ett syfte skulle kunna vara att tilltvinga sig ekonomiska fördelar, ett annat – i vissa lägen – politisk lyhördhet. Kan Sverige uteslutas tjäna som plattform för detta?

Det verkar som om beslutsfattarna anser det. Trots Warszawa-paktens och Sovjetunionens upplösning utgår den säkerhetspolitiska debatten i vårt land från att de förpuppade motsättningarna mellan USA och Sovjetunionens arvtagare på något sätt skulle återuppstå. Nordkalotten bibehåller sin traditionella säkerhetspolitiska betydelse och Sverige förblir en barriär.

Om man nu emellertid gör det knappast djärva antagandet att Ryssland och OSS för lång tid präglas av oerhört armod, politiska splittringstendenser etc – den stora oredans tid – ligger det nära till hands att fråga sig följande: Varför skulle USA bry sig om att betrakta Ryssland och OSS som en motståndare nödvändig att på nytt besegra i det fall en politisk kursändring där ledde till ett förnyat motsättningsförhållande till USA? USA ser det

nog så att dess demokratiska ideal, kamp för frihet och marknadsekonomi var det som var grunden för att vinna det kalla kriget; kommunismen/socialismen har visat sin oförmåga att ge sina undersåtar ens anständiga levnadsbetingelser och har förlorat sin lyskraft som ledstjärna för inte bara utvecklingsländerna utan också för åtskilliga av Vietman-generationens tongivande anti-amerikanska intellektuella i Väst. Varför skulle man då överhuvudtaget se ett i förhållande till USA ojämförligt svagare Rysslands (och OSS) mer aggressiva politik som en utmaning nödvändig, eller ens värd, att riskera den egna nationens säkerhet och välfärd för?

Å andra sidan torde en mycket desperat rysk ledare ha klart för sig det utsiktslösa, t o m riskfyllda, i att utmana USA. Mycket talar sålunda för att en ny, allvarlig konflikt mellan dessa länder är avlägsen.

Hitom Atlanten finns EG och Central-Europa – en spirande men dock föga sammansvetsad konfederation – av en annan, mer lätthanterlig klass än den amerikanska nationen, världens Supermakt. Möjligheterna att i Europa tilltvinga sig politiska och ekonomiska fördelar kan inom en överblickbar framtid, 10–15 år, i vissa lägen te sig som chansen till räddning för folken i Ryssland och OSS.

Hangarfartyget Götaland ligger mellan misären i Öst och välståndets Europa; det kan därför tänkas tjäna som en plattform för att återge Kreml ett inflytande i varje fall i Mellan-Europa. Målet kan vara att härigenom tro sig kunna framtvinga ökad handel, mer investeringar, teknologisk hjälp, utbildningsinsatser av en helt annan dimension än de rännilar som, trots alla

fagra ambitioner, torde visa sig bli 90-talets magra verklighet. En maktposition i Götaland som kunde skapas på ett par veckor ger också ett inflytande i Central-Europa. Warszawa, Prag och Budapest kan då känna sig tvingade till ökad lyhördhet för ryska önskemål. Det kan gälla t ex för att bekämpa frihetsrörelser, som hotar att framkalla inbördeskrigsliknande stridigheter. För att undvika en "libanisering" av en situation liknande Nord-Irland, Jugoslavien eller Azerbaidzjan kan en sådan hjälp från andra sidan gränsen vara nödvändig.

Det skisserade är inte särskilt troligt. Enligt många bedömningar är det föga sannolikt. Frågan är om det är så osannolikt att vi bör utesluta det som en grund för vår säkerhetspolitiska planering.

Om inte blir Sverige inte i första hand en barriär; vårt land kan istället tjäna som plattform för att utöva inflytande i Mellan-Europa. Denna nya och farliga situation har föga diskuterats. Av många – även höga militärer – avvisats. Jag påstår att Götaland har fått en relativt ökad vikt jämfört med Nordkalotten och Sveriges barriärroll.

Den bipolära världen framtvingade sofistikerade system för att undvika krig, efterkrigstiden tillhör ju en av Europas mest stabila perioder. I dag och för framtiden krävs en säkerhetspolitik som väsentligt annorlunda än tidigare utgår från den genuina osäkerhetens situation. Maktförhållandena i Europa har i grund förändrats i Central- och Öst-Europa. Mahgrebs arbetslöshet och ekonomiska problem ger grogrund för fundamentalism. Detta berör i vart fall medelhavsdelen av EG. Efter Maastricht påverkar eller involverar detta spänningsfält flertalet

europiska länder liksom NATO och WEU. USA:s roll tonas ned inte minst på grund av de inrikespolitiska, angelägna problem som sedan lång tid ackumulerats och pockar på sin lösning. Aspekterna på vår egen säkerhetspolitik är därför många. Nedan framförs några ytterligare reflektioner kring förhållanden som berörts föga i debatten. Synpunkterna utgår från att Sverige fullföljer en alliansfri utrikes- och säkerhetspolitik.

Rysslands framtid avgörande

Oavsett vilka faktorer man särskilt vill framhålla förblir Rysslands framtid av mycket stor betydelse för Europas säkerhetspolitiska arkitektur — sannolikt det avgörande.

Kuppen i Moskva erinrade om den spirande ryska demokratiens bräcklighet. De goda krafterna segrade den gången. USA satsar nu helhjärtat på att uppbåda så massivt stöd som möjligt för att rädda Jeltsin och strävan i Öst-Europa att gå vidare på demokratisk väg. Vi bör delta väsentligt mer i detta arbete — inte minst för att trygga demokratin och friheten i de tidigare så skändade Estland, Lettland och Litauen. Vi må hoppas att detta lyckas! Vår egen säkerhet beror av detta. Det vore emellertid brist på realism att samtidigt inte också inse att mycket tyvärr talar för att det nödvändiga — ofantliga — kapitalet österut uteblir. Statliga insatser är nödvändiga men helt otillräckliga — motsvarigheten till en Marshall-hjälp räcker knappt till DDR, kommunisternas (och alla deras gamla vänners) flaggskepp; tror inte kapitalägarna på att investera i Ryssland och OSS och har de inte

mycket stor uthållighet — vad händer då? De starka, mörka krafterna i Ryssland och OSS kan bli ett avgörande hinder för att skapa detta förtroende.

Det krävs knappast att man går till "romanernas värld" för att se ett framtida Ryssland i en gränslös misär. Det ryska folket, liksom många av deras grannar, kan emellertid bära umbäranden som för andra ter sig ofattbara. Den gigantiska flyttningen av den tunga industrin under Det Stora Fosterländska Kriget och offensiven mot Nazi-Tyskland, i huvudsak av egen kraft, är exempel på stordåd. Då var emellertid fienden konkret vilket enade flertalet nationaliteter i den sovjetiska mosaiken till kamp mot inkräktaren. Nu präglas istället åtskilligt av splittring och rivalitet — en enande kraft saknas. Fattigdomen, maffian, myglet kan kanske — sedan man passerat ett stadium långt värre än Weimar-republikens (utan jämförelser i övrigt) — frammana en nationens räddare. Det kan bli en god ledare men också en som är mer ond än god. Återigen låt oss hoppas och verka för det förstnämnda men vilken insiktsfull bedömare vågar utesluta en ny Stalin eller Hitler?

Konsten att spä om framtiden

Många av världens främsta experter — inte bara i vårt land — bedömde så sent som ett par månader före Berlin-murens fall att den rådande blockuppdelningen i Europa skulle bestå för lång tid. Hur många av våra analytiker eller politiker vågade påstå för ett par år sedan att det snart var troligt att Sovjetunionen skulle upplösas? Vem trodde att Hussein skulle försöka lösa de politiska och ekonomiska problem han förorsakat genom att börja

ett nytt anfallskrig — denna gång mot Kuwait?

Trots att "experterna" huggit grundligt i sten fortsätter de ogenerat att tillkänna vad som bör anses troligt. Det sker t o m med pretentionen att just deras spådom skall läggas till grund för vår säkerhetspolitik.

Möjligen var det rimligt i den gamla stabila europeiska ordningen att diskutera omkring *en* trolig framtid. Det är emellertid i dag förvånande att ödmjukheten inför svårigheterna att sja så lyser med sin frånvaro. Tvärtom tycks man förvänta sig — i kraft av en hög position eller p g a långvarig, särskilt exklusiv erfarenhet inom eller utom landet — att menigheten borde vara nöjd och trygg med förkunnelsen om vad som är troligt! Föreställer man sig att församlingen helt tappat minnet?

Åtskilligt talar för att man i den nya europeiska situation som råder måste diskutera vilka latituder i osäkerheterna man vågar välja som grund för säkerhetspolitiken. Vad törs vi utesluta i omvärldens utveckling — och av vilka skäl — är sålunda en högst relevant fråga. Den avfärdas oftast i debatten. "Det är inte troligt . . ."

Man försöker distansera sig från tanken att en mer ond än god ledare ånyo kommer till makten i ett av misär präglad Ryssland.

Vid avgrundens rand

Som vi lärt oss av studier och alla de teoretiska lärosatser som utvecklades under det kalla kriget är en aktör vid avgrundens rand — det vi kallar för Brinkmanship — utomordentligt farlig. Den strategiska stabilitetens spärrar mot att fullfölja en spänningsspiral som slutar i kärnvapen finns

inte alltid kvar för en Brinkmanship-aktör. Han måste antingen göra något eller störta i avgrunden. Genom att det kan vara så att han har handen närmare avtryckaren är det hälsosamt att inte testa honom i något liknande t ex det Kennedy gjorde gentemot Chrusjtjov i Kubakrisen. Agerandet från motparten torde i stället präglas av försiktighet, att — utan plötsliga förändringar — markera revir, styrka osv. Framförallt kommer man att undvika allt sådant som Brinkmanship-aktörer kan uppfatta som ett hot mot sin inflytelsesfär. USA torde således i en allvarlig kris gå långt för att undvika att hota ett sådant Ryssland.

Även Ryssland har efter misärens värsta år, i än högre grad än dagens rester av Sovjetimperiet, mycket goda skäl för att undvika att komma i en konflikt med USA, dess ledarskap, styrka och överlägsna teknologi. Detta kan emellertid inte, som en del debattörer gör, tas till intäkt för att detta Ryssland inte skulle kunna se andra mer begränsade mål att rikta sitt svärd mot i tron att därigenom framtinga vissa ekonomiska och politiska fördelar.

Eftersom det inte alls behövs någon god ekonomi för att genomföra kortare anfallskrig mot en begränsad motståndare är självfallet Ryssland fullt kapabelt att fullfölja ett hot mot vilken som helst av sina grannar. Vem tror att detta neutraliseras av att andra länder då skulle våga utmana ett sådant Ryssland — mycket rikt med all sin arsenal av kärnvapen och konventionella vapen jämfört med varje annat land i Europa?

En rysk aggression mot ett alliansfritt västland i dess närhet torde istället bäst mötas med att bygga upp en "European

Shield", med att markera revir och styrka runt om Ryssland men *med tydligt undvikande av kärnvapen-bastioner som Kola- och Sachalin-halvöarna* och anslutande havs-, luft- och landområden. Överhuvudtaget torde man tydligt markera att man inte avser att rikta något militärt hot mot ett sådant Ryssland.

Världssamfundet blir i stället hänvisat till sanktioner i hopp om att detta ska kunna tvinga/förmå Ryssland till förhandlingar och medgivanden för att återställa en acceptabel, internationell ordning. Att övergå till en "European Storm" – eller göra något som kan uppfattas som ett hot om detta – torde man sålunda rigoröst undvika. Detta är den kompromiss kärnvapen påtvingar motståndaren.

Saddam hade inte kärnvapen, därav det annorlunda tillvägagångssättet i Gulfkriget.

Plattform eller barriär

Götaland med dess möjligheter att basera flyg på flygfält och vägar kan vara en lockande plattform för att nå inflytande i Mellan-Europa och därmed sannolikt i hela EG.

I nära anslutning till ett angrepp mot Götaland måste man emellertid också bekämpa flygbaserna i större delen av Sverige. Samtidigt kan man med flyg- och fartygs- (inkl ubåts-) burna vapen slå ut Norges begränsade antal baser. Denna möjlighet gör att man inte lika tidigt som övriga aktioner måste vidta säkringsåtgärder på Nordkalotten, t ex besätta Lappland. Möjligheterna att försvara norra Sverige i det skissade läget när Götaland tagits, erforderlig flygbekämpning utförts etc är naturligtvis små bl a därför att försörjningslinjerna är borta.

Det kan till och med vara så att man tycker att garden för Kola är tillräcklig enbart genom att positionera fartyg, flyg och/eller ubåtar så att man när som helst – t ex så snart förstärkningar vore på väg – kan slå ut de fåtaliga norska flygbaserna. Bedöms denna option tillräcklig kan också en operation på Nordkalotten helt avvaras och motsvarande spjutspets-resurser utnyttjas tillsammans med övriga för att öka tempot och djupet i angreppet mot Sverige söder Dalälven. Arlanda, Sturup och Landvetter kan angripas samtidigt. Den precisionsbekämpning Gulfkriget gav prov på gör att det, när vår organisation nu minskas, krävs relativt få insatser mot lämpliga mobiliserings- och ammunitionsförråd för att svensk anfallskraft på marken kan gå förlorad redan efter några timmars flygangrepp. Därmed kan landet väsentligt lättare än eljest bevingas utan att spjutspetsarna behöver åtföljas av starka "follow-on-forces". Ett lyckat strategiskt överfall skulle återigen nå framgång och ställa statsmakt och omvärld inför ett faitaccompli.

Om "hela landet skall försvaras" på det sätt man vant sig vid i vårt närområde – sedan åtminstone 40 år – måste detta även gälla Götalands landstigningsområden. Enbart då är det, som den säkerhetspolitiskt synnerligen kunnige Carl Bildt har konstaterat, mycket svårt att göra en invasion över Östersjön söder om Gotland och Öland. Annars inte. Man ska nog inte räkna med att någon annan part startar det tredje Stora Kriget i Europa för att rädda oss och dra sig själv i fördärvet. Här passar försvar av eget territorium och sanktioner bättre för att kyla av situationen på sikt.